

فاجعه ازدحام منا، مهرماه ۱۳۹۴

Lessons Learned for Disasters Mina Stampede, Sep 2015

توصیف مخاطره

در روز پنج‌شنبه ۲ مهرماه ۱۳۹۴ (۲۴ سپتامبر ۲۰۱۵) میلادی در ساعت ۹ به وقت مکه، حرکت هزاران نفر زائر برای اجرای مراسم رمی جمرات در مسیرهای پیش‌بینی شده شروع گردید. در این اثنا انتهای خیابان ۲۰۴ مسدود گردید (علت دقیق آن معلوم نیست) و زائران به‌صورت ناهماهنگ و برخلاف مسیرهای مشخص شده قبلی، به این خیابان هدایت شدند. زائران دیگری نیز از خیابان ۲۰۳ به خیابان ۲۰۴ وارد شدند به‌طوری‌که هزاران نفر در فضایی محدود به مدت نیم ساعت کنار هم در خیابان ۲۰۴ و نزدیکی تقاطع خیابان‌های ۲۰۴ و ۲۲۳ در مسیر رمی جمرات فشرده شدند. ازدحام و انباشتگی جمعیت، گرمای هوای بیش از ۴۵ درجه سانتی‌گراد باعث تشنگی، خستگی و بی‌تابی زائرین گردید. اقداماتی مانند آب‌پاشی به‌منظور خنک کردن زائرین، پرتاب/ توزیع بطری آب بین زائرین، حصار و نرده‌کشی و استقرار چادرهای زائرین در اطراف خیابان ۲۰۴ که به منظور کاهش اثرات گرما و ازدحام بر افراد تحت تأثیر صورت گرفت، بر خلاف انتظار باعث سنگین شدن لباس‌های احرام، هجوم، گیر افتادن زائرین در فضای بسته و در نتیجه تشدید حادثه و بروز فاجعه انسانی (له‌شدگی، خفگی) و مرگ زائرانی از ۴۲ کشور گردید. به دنبال وقوع حادثه مذکور جمعیت هلال‌احمر و دیگر سازمان‌های مسئول کشور عربستان در محل حادثه فعال شده و به ارائه خدمات اضطراری پرداختند.

پیامدهای حادثه

بر اساس آخرین گزارش جمعیت هلال‌احمر عربستان در اثر این حادثه، حداقل ۷۶۹ نفر کشته و ۸۶۳ نفر زخمی شدند. از طرفی منابع مستقل دیگر با استناد آمار منتشر شده از تعداد قربانیان کشورهای مختلف، رقم کشته‌شدگان را فراتر از این تعداد اعلام کردند. تعداد ۴۶۴ نفر از زائران کشته‌شده از جمهوری اسلامی ایران و باقی جان‌باختگان مربوط به کشورهای مالی، نیجریه، مصر و بنگلادش بودند. به دلیل اینکه این حادثه در حین مراسم حج با حضور زائرینی از ۱۸۳ کشور جهان اتفاق افتاد، تأثیرات روانی، اجتماعی و سیاسی در سطح بین‌المللی داشت. تأخیر در امداد رسانی و عدم آمادگی بیمارستان‌های کشور میزبان برای پذیرش تعداد بسیار زیادی از مصدومین، موجب تشدید وضعیت و واکنش‌های زیاد توسط افکار عمومی و سازمان‌های بین‌المللی گردید.

درس آموخته‌ها

- عربستان به عنوان کشوری که همه ساله میزبان حجاج است و تولید برگزاری مراسم حج را برعهده دارد، کشور کم تجربه‌ای از نظر مدیریت تجمعات انبوه نیست، ولی با این وجود واقعه مذکور رخ داد. بنابراین بایستی ضمن اینکه از گذشته درس گرفت، برای هر تجمعی برنامه خاص آن را تدوین، تمرین و اجرا کرد.
- برگزاری مراسم‌ها و تجمعات انبوه در این مقیاس، نیاز به زیرساخت‌های متعددی دارد. بدون وجود این زیرساخت‌ها نمی‌توان وقایعی مشابه واقعه حج را مدیریت و کنترل کرد. بنابراین پیش‌بینی و تامین کلیه زیرساخت‌ها و تجهیزات مورد نیاز، ضروری است.
- مسیر حرکت جمعیت بایستی از قبل پیش‌بینی شود، به شرکت‌کنندگان آموزش داده شده و تمرین شود. بجز در موارد ضروری، هیچ گونه تغییری در مسیرهای از پیش تعیین شده، نباید ایجاد شود. برای چنین مواردی نیز ضمن پیش‌بینی امکانات و زیرساخت‌های لازم، آموزش‌های لازم ارائه شود.
- در هر شرایطی مسیریابی برای عبور و مرور خودروهای امدادی تعیین شده و صرفاً بدين منظور مورد استفاده قرار گیرد. همچنین پست‌ها، مراکز امداد و کمک‌های اولیه نیز در مسیر پیش‌بینی گردد.
- همه نیروها و حتی مردمی که در مراسم شرکت می‌نمایند باید با اصول اولیه خودامدادی و دیگر امدادی آشنا شده و تمرین نمایند تا در صورت شرایط اضطراری حداقل از خود مراقبت نمایند. بیمارستان‌ها و تسهیلات امدادی و درمانی بایستی آمادگی و تمهیدات قبلی را تدوین و تمرین کرده باشند و هر لحظه روند برگزاری مراسم را رصد نموده و هشدارهای اولیه را دریافت نمایند. در صورت نیاز، نباید استفاده از کمک‌های امدادی از خارج از کشور را ممنوع کرد. بلکه بایستی شرایط و زمینه کمک‌رسانی آنها را فراهم ساخت.
- با وجود حدود ۵۰۰۰ دوربین مداربسته جهت بررسی لحظه به لحظه مراسم، این تعداد با نیاز و تراکم جمعیت در توازن نبود و عدم تشخیص به‌موقع تراکم جمعیت بحرانی، زمینه را برای بروز این حادثه فراهم ساخت.
- تأخیر در عملیات امدادی، نبود برنامه پاسخ و اختلال در روند تخلیه مصدومان، آمار تلفات را به میزان قابل توجهی افزایش داد.
- بر اساس اصول و استانداردهای اعلام‌شده در منابع و مراجع علمی مورد قبول در سطح بین‌المللی برای مدیریت صحیح و کارآمد تجمعات انبوه (Mass gathering) از نظر امنیتی، ایمنی، بهداشتی به‌ویژه در بعد جمعیتی بالاتر از پانصد هزار نفر، علاوه بر منابع ملی از منابع بین‌المللی نیز کمک گرفته شود.

پیام‌های کلیدی برای ایرانیان

- با توجه به برگزاری تجمعات انبوه متعدد و مکرر مختلف در کشور، موضوع ارزیابی خطر قبل، حین و بعد از برگزاری، یکی از الزامات اساسی در مدیریت این مراسم‌ها است.
- در طراحی و مهندسی اماکن ویژه تجمعات انبوه انسانی، اصول مدیریت جمعیت مورد توجه قرار گیرد.
- از برگزاری تجمعات انبوه در مکان‌هایی که احتمال بروز ازدحام است یا ایمنی و امنیت آن به نحو مناسبی تامین نشده است، اجتناب شود.
- سیستم بهداشتی و درمانی کشور برنامه‌های خود را در برگزاری چنین مراسمی از قبل تدوین نموده و پیام‌های بهداشتی مناسب در محل برگزاری تجمعات به افراد شرکت‌کننده ارائه شود.
- پایش مداوم تراکم جمعیت با استفاده از فناوری‌های موجود، می‌تواند از بروز چنین فجایعی جلوگیری کند.
- برنامه عملیاتی فازهای مختلف مدیریت خطر، تدوین شده و در تمرینات مورد ارزیابی قرار گرفته و نقاط ضعف آن مشخص و رفع شود.
- نظر به اهمیت مدیریت علمی و منطقی تجمعات انبوه و جلوگیری از تکرار حوادث مشابه، پیشنهاد می‌شود دولتمردان جمهوری اسلامی ایران، موضوع بهره‌مندی از تجربیات، منابع، ظرفیت‌ها و توانمندی‌های کشورهای اسلامی در اداره صحیح مناسک حج با رویکرد مدیریت و کاهش خطر بلایا و فوریت‌ها در تجمعات انبوه را در اجلاس دوره‌های کشورهای اسلامی مطرح نمایند.
- تجارب مدیریت مراسم‌ها و تجمعات انبوه اعم از موفق و ناموفق مستند شده و ثبت گردد و این تجربیات در مراسم‌های بعدی به کار گرفته شود.
- متولی مراسم مشخص شده و سامانه فرماندهی آن تدوین و تعیین گردد.

تهیه کنندگان: علی اردلان، سید محسن حسینی، رضا عباس‌زاده، عباس استاد تقی‌زاده، جواد بابایی، محبوبه رحیمی

رویکرد پیش فعال نظام سلامت به کاهش خطر بلایا

